

Düşünce Özgürlüğü ve Türkiye(!)

_Gamze Kafar

Türkiye’de başta gazeteciler olmak üzere toplumun neredeyse her kesiminden insan sırf düşüncelerini beyan ettikleri için haklarında davalar açılmakta, tutuklanmakta ve hepsinden öte can güvenliklerinden endişe etmekte.

Sınır Tanımayan Gazeteciler’in (RFS) yayınladığı basın özgürlüğü endeksi raporunda 180 ülkenin içinde 153’üncü sırada yer almakta. Buradan başlayarak Türkiye’de basın özgürlüğü ya da daha basit bir biçimde “fikir özgürlüğü” noktasında nasıl bir yerde olduğunu görmek pek ala mümkün.

Türkiye’de insanlar yaşadıkları ülkeye ve hükümete yönelik herhangi bir kritikte bulduklarında veyahut doğal bir yorum yaptıklarında kendilerine sırf fikirlerini beyan etmelerinden dolayı “Cumhurbaşkanlığına Hakaret” gibi kapsamı oldukça geniş olan ve hemen hemen her yorumun hakaret olarak sayıldığı bir dava açılmış buluyorlar. Cumhurbaşkanlığının burada ne kadar kırılğan bir egosu olduğunu ya da “diktatörlük” yönetiminin düşünce özgürlüğünden ne kadar korktuğunu Türkiye’de çok sık suç olarak görülen ve suç unsuru sayılan bu davadan hatta sırf davanın isminden görebiliriz. Yargı ve yasalar keyfi uygulamalarıyla ne yazık ki bugünkü Türkiye’de Cumhurbaşkanlığını korumak dışında çok da başka bir işleve sahip değil. Bu yüzden Türkiye’de yaşayan bireylere yönelik yüz binlerce Cumhurbaşkanlığına Hakaret davasına rastlıyoruz.

“Türk aile yapısına uygun olmadığı” söylenen her şeyin önüne gerek hükümet gerekse onun düşüncelerini doğrudan koruyan bir kuruluş olan Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından engeller oluşturulmakta ve türlü çeşitlerde sansür uygulamaları ve yaptırımlarında bulunulmakta. Hükümet kendi çıkarları için toplumsal etik ve değerleri yeniden tanımlamakta ve buna karşı fikrini beyan eden gazeteciler başta olmak üzere akademisyenler, öğrenciler, aydın ve sanatçılara karşı türlü yaptırımlar uygulayarak düşünce özgürlüğüne karşı balta vurmakta ve düşüncelerin hapsini yargı ve yasamanın verdiği yetkiyle dört duvar arasına hapsedmekte.

Türkiye’de basın ve düşünce özgürlüğünün içinde bulunduğu vahim durum ne yazık ki yeni bir gündem değil. Hangi kesimden olduğunun bir önemi olmaksızın insanlar kendi sosyal medya hesaplarından bırakın haber yapmalarını düşüncelerini dahi paylaşırken iki kez düşünmekte ve olası bir yaptırım ve uygulamadan ötürü haklarında suç oluşturacak bir durumdan kaçınmaktadırlar. Haliyle Türkiye’de sansürden konuşurken bu uygulamaların nasıl oto sansüre yol açtığını ve büyük bir korku oluşturduğu yadsınamaz.

Türkiye’de tutuklu gazetecilerin sayısındaki küresel rekor artışa baktığımızda Türkiye’deki sansür uygulamalarının AKP iktidarının varlığından bu yana nasıl yargı ve yasama ile kontrol edildiğini ve bu şekilde meşrulaştırıldığını görebiliriz. Türkiye’de 2021 yılında sadece gazetecilik yani mesleklerini yapmalarından ötürü 2021 yılının Aralık ayında yayınlanan rapora göre 293 gazeteci tutuklandı. Fikir özgürlüğü ve halka doğru haberi iletme hakkının hiçe sayıldığı tutuklanan gazetecilerin sayısına ve gazetecilere karşı açılan davalarla nezdinde vuku bulmakta. Gazeteciler Türkiye’de mesleklerini canları pahasına yapmakta çünkü yayınladıkları her bilgi onlara karşı hükümet tarafından kullanılırken

can güvenlikleri dahi tehlikeye atılmakta. Küresel düzeyde tutuklanan gazetecilerin sayısındaki rekor artışla birlikte dünyadaki en çok tutuklu gazetecinin olduğu listede birinci sırada yer alan Çin'den sonra Türkiye altıncı sıraya yükseldi.

Türkiye'de yaşanan sansür uygulamaları ile hakkında Cumhurbaşkanlığına Hakaret Davası açılan Sultan Eylem Keleş, Committee To Protect To Journalist (CPJ) Temsilcisi Özgür Öğret ve Hukukçu ve MLSA (Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği) Eş Temsilcisi Veysel Ok kendi alanlarından doğru Türkiye'de fikir özgürlüğüne karşı yaptırımlar ve uygulamaları değerlendirdi.

CPJ Türkiye Temsilcisi Özgür Öğret RLS için ona yönelttiğim soruları şu şekilde yanıtladı;

Türkiye'de sansür gündemini ve bunun insanlara yönelik yaptırımlar anlamında karşılığını konuşmak oldukça dinamik bir konu. Bu konuya ilişkin her gün çeşitli haberler almaktayız, gazetecilere ya da vatandaşlara yönelik Cumhurbaşkanlığına Hakaret vs gibi davalar açılmakta. Türkiye'de sansür gündemine ilişkin genel olarak neler söylemek istersin?

“Türkiye'de otosansür artık istisnasız herkesin benimsediği bir refleks. Kesinlikle habercilerle sınırlı değil, bunu "cumhurbaşkanına hakaret" suçlamasıyla yargılananlardaki çeşitlilikte çok net olarak görebilirsiniz; hemen her yaştan ve her kesimden Türkiye vatandaşı bu suçlamayla yargılandı ve yargılanıyor. "Cumhurbaşkanına hakaret" ifade ve basın özgürlüğü tartışmalarında haliyle ön plana çıkıyor ancak yarın ilgili kanun maddesi değişse veya kaldırılrsa Türkiye'de ifade özgürlüğü var diyebilir miyiz, hayır. Dini inançlara hakaret, devletin kurucu babasına hakaret diye daha pek çok kanun mevcut. Ancak, sansür kültürünü besleyen ve otosansürü mecburiyet haline getiren temel sorun yargının siyasi ve keyfi tutumu. Buna üst mahkeme kararlarını uygulamamaktan standart duruşma usullerine aykırı hareket etmeye kadar çok çeşitli örnekler verilebilir. Böyle bir ortamda kendinizi haklı görüyor olsanız dahi 'ben mahkemede derdimi anlatırım' diye düşünemiyor ve otosansür refleksini geliştiriyorsunuz. “

Türkiye'de medya özgürlüğünün önündeki problemler nelerdir?

“Türkiye'de medya özgürlüğünün önünde çok çeşitli problemler var. Yukarıda bahsettiğim ifade özgürlüğünü kısıtlayan kanunlar var mesela. Terörle mücadele kanunu da en başta gelenlerden biri... Terörizm tanımını çok geniş ve keyfi yoruma açık bir biçimde sunan bu kanun Türkiye'de bu kadar çok gazetecinin hapis yatması veya normal mesaisi gibi bir de adliye mesaisi yapmasının sebebi. Çok sefer değiştireceğiz diye söz verildi, değiştirildi ama uygulamaya geçmedikçe kanunda yazanı değiştirmek bir şey ifade etmiyor. Bunun dışında, yapısal problemler de var tabii ama onları çözmek daha zor. Ben Türkiye'de medyanın kamuoyu gözündeki saygınlığının düşük olmasını veya medyadaki sendikasilik problemini de medya özgürlüğü problemleri arasında sayıyorum çünkü sorunlar birbirlerini besliyorlar, en azından birbirlerinden izole değiller. Fakat bu konularda bugünden yarına bir şey değiştirmek zor... Oysa TMK sorunu kapsamında, eğer buna niyet olsa, adliyelerdeki sanık ve cezaevlerindeki hapis gazetecilerin sayısı bir çırpıda sıfıra yakın rakamlara düşürülebilir. 29 Ocak genelgesine gelince, Adalet ve Kalkınma Partisi Türkiye'de tartışmayı yöneten tek otorite olmak istiyor, uzun yıllardır stratejisi bu. Türkiye her ne konuşacaksa iktidarın belirlediği çerçeve içinde ve onların bakış açısında konuşsun arzusu var. Bu genelge de mevcut uzun soluklu stratejinin bir parçası.”

CPJ Türkiye’de de varlık gösteren uluslar arası bir örgüt. CPJ olarak ne gibi faaliyetler göstermektedir?

“CPJ olarak varlık sebebimiz dünya çapında gazetecilere destek olmak. Türkiye’de de basın özgürlüğü ortamını takip ediyor ve gelişmeleri elimizden geldiğince haberleştirip, belgeleyip, kamuoyunun dikkatine sunuyoruz. Eleştirilerimizi ve endişelerimizi ifade ediyoruz. Bizimle benzer amaçlarda olan STK’larla işbirliği yapıyoruz. CPJ olarak dünyanın hiçbir yerinde siyasi gündemimiz yok, biz sadece gazetecilerin güvenli ve huzurlu bir şekilde işlerini yapabiliyor olmasıyla ilgileniyoruz.

Türkiye haklar ve özgürlükler bakımından çok olumlu bir mirasa sahip olmamakla birlikte, her zaman baskılara direnen kesimleri de barındırmış bir ülke. Bugün de çok olumsuz koşullarda işini yapmaya devam eden meslektaşlarımız ve mesleğe yeni başlayan genç gazeteciler, temel meslek ilkelerine bağlı kaldıkları sürece, toplumun en önemli ihtiyaçlarından biri olan bilgi edinme hakkına hizmet ediyorlar. Bu habercilerin ve bir şekilde ayakta durmaya çalışan eleştirel haber kurumlarının varlıkları çok değerli. Ben internet öncesi ve sonrasını hatırlayacak yaşta olduğum için, internetin olduğu bir çağda ifade ve basın özgürlüğü alanlarında çok da karamsar olmamak gerektiğini düşünüyorum. Özgürlüğe giden bir yol vardır, o yol yoksa da yaratılır, icat edilir görüşümdedir.”

Hakkında Cumhurbaşkanlığına Hakaret uygulamasından doğru dava açılan sayısız gazeteciden biri olan Türkiye’de yaşayan ve gazetecilik yapan Sultan Eylem Keleş ile ilgili kendisine açılan dava ile ilgili görüşlerini belirtti. Sultan Eylem Keleş, “Cumhurbaşkanlığına zincirleme hakaret” suçundan dolayı geçtiğimiz aylarda 1 yıl 2 ay 17 günlük hapis cezasına çarptırıldı. Avukatının ve kendisinin hazır olmadığı bu davada böyle bir karara gidildi. Sultan Eylem Keleş’e açılan bu dava 5 yıllık gözetimde olması ile bozuldu ancak gazeteci 5 yıl içinde herhangi bir suçtan ötürü hakkında dava açılması halinde tutuklanma riskiyle karşı karşıya. Türkiye’de yaşayan bir gazeteci olarak hakkınızda suç duyurusunda bulunulmaması ya da dava açılmaması neredeyse imkansız.

Sultan Eylem Keleş, bu duruma ilişkin “bütün bunların bizi yıldırma ve baskı altına almak için olduğunu biliyorum. Bir gazeteci olarak üretmeye devam edeceğim ve yılmayacağım. Biz gazeteciler olarak güçlüyüz ve bu karanlığı yeneceğiz”, diyor.

Türkiye’de her ne kadar sansür uygulaması her geçen gün başka bahaneler bulunarak sistematik hale getirilmiş olsa da yine de umut hiç bitmiyor ve bu umudun bitmemesi için Türkiye’de sivil toplum kuruluşları gerek hukuki gerekse yaşamın tüm alanlarında basın ve medya özgürlüğü için mücadele vermekte.

Bu sivil toplum kuruluşlarından bir diğeri Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği (MLSA) haber alma hakkı, ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü alanlarında faaliyet yürütmekte ayrıca öncelikli olarak gazeteciler ve mesleki faaliyetleri sebebiyle yargılanan insanlara hukuki destek sunmakta. Veysel Ok bu zamana kadar aralarında Deniz Yücel’in de yer aldığı birçok gazetecinin avukatlığını yapmış bir isim aynı zamanda bir hukukçu olarak MLSA’nın eş direktörlüğünü üstlenmekte. Veysel Ok ise MLSA’nın faaliyetleri ve Türkiye’de basın özgürlüğüne ilişkin söyleştik.

Veysel Ok Türkiye’deki basın özgürlüğü meselesinin sadece AKP iktidarı ile başlamadığını ve aslında

Cumhuriyet tarihi boyunca gazetecilerin ve aydınların fikir özgürlüğü ve beyanı noktasında birçok sorunla karşılaştığını söylüyor. Ve ifadelerine şu şekilde devam ediyor;

“Bu bazen yargısal taciz, uzun yıllar hapis etme gibi olurken bazen de maalesef birçok gazeteci cinayete kurban gitmiştir. Türkiye tarihsel kırmızı çizgileri olan bir ülke. Bu kırmızı çizgileri aşan sayısız gazeteci bu baskılara maruz kalmıştır. Kürt meselesi, Ermeni meselesi, bir dönem Gülen eleştirisi ve yolsuzluklar gibi. Bu çizgileri aşan, bunlarla ilgili yayın yapan gazeteciler sistematik olarak baskı görmüşlerdir. Günümüzde ise bu baskı daha da artmıştır. Eskiden sadece belli kimliklere sahip gazeteciler Kürt/solcu gibi baskı altındayken şimdi farklı geleneklerden gelen hatta ana akım diye tarif ettiğimiz alanlarda çalışan gazeteciler de yargısal taciz altına. Hakkâri'den Edirne'ye iktidarın herhangi bir eylemini eleştiren birçok farklı kimlikteki gazetecinin baskı gördüğünü biliyoruz. Bu anlamda da Türkiye'nin basın özgürlüğü sıralamasında en sonlarda olması şaşırtıcı değil. Zira bu iktidarla birlikte kırmızı çizgiler artmıştır. Bu sebeple de resmi görüş dışında haber yapan herkesin cezalandırıldığı bir sisteme dönüşmüş durumda.”

Ocak ayının sonlarına doğru Cumhurbaşkanlığı tarafından basım ve yayın faaliyetlerine ilişkin bir genelge yayınlandı. Bu genelge Cumhurbaşkanı R. T. Erdoğan'ın söylemiyle "toplumun temel değerlerine aykırı" yayınlara karşı uygulandığı söylenildi. Bu genelge belki de sansür yaptırımları anlamında yeni bir gelişme değil ancak siz bunu bir hukukçu olarak nasıl okuyorsunuz?

“Aslında bu ilk ve tek genelge değil. Türkiye'de sürekli bazı yetkililer mesele Cumhurbaşkanlığı, Bakanlıklar veya RTÜK genelgeler yayınlamaktadır. Bu genelgelerin tek amacı bilgiyi tekelleştirmektir. İktidar kendi elinden ya da yandaşlarının elinden çıkmamış herhangi bir bilgi kısıntısının bile yayılmasını istemiyor. Bu genelgelerle hem yazılı hem görsel hem de dijital medyada sansür gerçekleştirmek istiyorlar. Amaçları ifade ettiğim gibi az da olsa haber üreten yayın mecralarını da sindirmek ve bilginin yayılmasını tekelleştirmektir.”

Bir avukat olarak Türkiye'de basın ve yayım özgürlüğüne karşı ve sansüre ilişkin ne gibi davalarla karşılaşılıyorsunuz?

Türkiye'de gazeteciler genellikle iktidarın kırmızı çizgilerini aştıkları anda karşılarına ilk çıkan suçlama terör suçlamalarıdır. Bu üyelikten propagandaya kadar geniş bir alandır. Kürt meselesi gibi konularda yayın yapıp iktidarı eleştirdiğinizde PKK propagandası, ya da gülen cemaatine yakın yayınlarda çalışmışsanız FETÖ suçlaması, sol yayınlardaysanız ise sol örgütlerle ilişkilendirilmeniz olasıdır. Tabi ki artık sayısı onlar binlerle ifade edilen Cumhurbaşkanı hakaret suçlamasını da es geçmemek lazım. Cumhurbaşkanı yönelik her türlü eleştiri bu kapsamda değerlendirilmektedir. Yine Türklüğe hakaret başlığıyla açılmış onlarca davayla karşılaşabiliriz.

Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği (MLSA) hakkında biraz bilgi verebilir misiniz? (MLSA ne gibi faaliyetlerde bulunuyor vs gibi) Ülkede basın ve yayım özgürlüğü gerekse halkın doğru bilgiye sansür olmadan ulaşması anlamında karanlık bir tablo gözükürken aslında buna karşı alternatiflerin oluştuğundan bahsedebilir miyiz?

“MLSA bir grup hukukçu ve gazetecinin hukuku ve gazeteciliği bir araya getirmek için kurduğu bir örgüt. Özellikle 15 Temmuz darbe girişimi sonrası gazeteciliğe yönelik amansız savaşta gazetecilere

hukuki koruma sağlamak amacıyla kurduğumuz bir örgüt. Şimdi sayısız gazetecinin mahkemelerde temsilini yapan ve birçok farklı alanda da çalışması bulunan sansüre karşı savaşı Türkiye'nin en büyük ifade özgürlüğü örgütü haline geldi. Hem gazetecilere hem de avukatlara mesleki becerilerini geliştirmek için eğitimler düzenleyen, gazete MLSA adında bir gazete çıkaran ve web sitesinde gazetecilerin çalışmalarını değerlendiren bir örgüt MLSA. Sonuç olarak da her ne kadar baskı artmış olsa da Türkiye'de dinamik bir gazeteci camiası ve örgütleri mevcut. Bu anlamda da gazeteciler baskılardan korkmak bir yana faaliyetlerini artırdığını ve gazetecilikten vazgeçmediklerini görüyoruz. Bu kesinlikle bir umudu da içinde barındırıyor. Türkiye'de her şeye rağmen alternatiflerin çıktığı umut dolu bir ülke..."

Sansür ve uygulamaları Türkiye şahsında ve elbette ötesinde insanların bugünü ve yarını açısından her ne kadar karanlık bir tablo oluştursa da insan var oldukça düşüncenin de var olması açısından umut hiçbir zaman tükenmiyor. Baskılar varsa buna direnen ve mücadele eden insanlar ve onların kalemleri var hepsinden ötesi düşünce özgürlüğü her ne kadar korkutulup, bastırılrsa da hapsedilecek bir şey değildir. Haksızlıklar olduğu müddetçe hak savunucuları da olacak. Bu yüzden düşüncelere zincir vurmamak insanlar var oldukça düşüncelerin de var olması açısından mümkün olmamakta.

*Türkiye'de 29 Ocak'ta Cumhurbaşkanlığı tarafından yayınlanan "basım ve yayım" genelgesi hakkında: (Türkiye'de 2022 yılının ilk ayı 29 Ocak'ta Cumhurbaşkanlığı tarafından resmi gazetede "basın ve yayım" genelgesi yayınladı. Bu genelge kısaca Türkiye'deki "toplumun genel ahlak değerlerine" karşı yayın yapan tüm yayınlar içindi. Toplumun genel ahlak değerleri ise Türkiye'deki hükümetin toplum için biçtiği değerlerin toplamından başka bir şey değil. Türkiye'de hükümet kendi toplumu oluşturmak istemekte ve bu yüzden bu tip uygulamalara gitmektedir. Fikir özgürlüğünün böylesine kısıtlandığı bir yerde aslında kısıtlayan ve baskı uygulayanların büyük bir korkusu olduğunu çok rahatlıkla görebiliriz. Bu yüzden hükümetin gördüğü herhangi bir problem ahlakçılık adı altında toplumun genel değerlerine uymadığı gerekçesiyle sınırlandırılmakta ve yasakçı ve baskıcı bir şekilde susturulmakta.)